

Hoofdstuk 2. Effectief lezen van wetenschappelijke literatuur

Inleiding

Al eeuwenlang wordt wetenschappelijke kennis overgedragen via teksten, in papieren of - sinds enkele decennia - in digitale vorm. In de loop van je studie zul je daarom grote hoeveelheden wetenschappelijke teksten moeten lezen (ook wel secundaire literatuur genoemd). Soms zul je het idee hebben dat je wordt overspoeld door een vloedgolf aan teksten boordevol informatie, standpunten en discussies. Maar niet altijd is het nodig alle teksten even intensief te lezen. Dat hangt af van het doel dat je hiermee wilt bereiken.

Op de middelbare school heb je al geleerd hoe je zakelijke teksten effectief kunt lezen en samenvatten. Op de universiteit zul je nu wetenschappelijke teksten moeten leren lezen die doorgaans omvangrijker, complexer en abstracter zijn, en meestal niet in het Nederlands, maar in het Engels zijn geschreven. In aansluiting op wat je op de middelbare school hebt geleerd zul je hiervoor zelf een efficiënte leesstrategie moeten ontwikkelen. Dit hoofdstuk helpt je hierbij.

Hieronder volgt eerst een globale schets van de belangrijkste soorten wetenschappelijke teksten die je in de loop van je studie zult tegenkomen. Vervolgens geven we enkele tips hoe je deze teksten op een efficiënte manier kunt bestuderen. We maken daarbij een onderscheid tussen drie lees-strategieën, die je - afhankelijk van wat je met de inhoud van de tekst beoogt te doen - kunt gebruiken: verkennend lezen, begrijpend lezen en kritisch lezen.

2.1. Verschillende soorten wetenschappelijke publicaties

In de loop van je studie krijg je te maken met verschillende soorten wetenschappelijke publicaties. De belangrijkste daarvan zijn:

- handboeken,
- monografieën,
- artikelen in wetenschappelijke tijdschriften,
- artikelen in bundels.

Elk van deze soorten publicaties heeft specifieke eigenschappen, die meestal samenhangen met het doel dat de auteur zich stelt. Hieronder worden de eigenschappen, de onderlinge verschillen en de voor- en nadelen van verschillende soorten publicaties kort aangestipt. Daarbij gaat het ook om de vraag: hoe kun je er achter komen of de publicatie van hoge kwaliteit is en hoe zie je of de tekst relevant is voor het eventuele onderzoek waar je zelf mee bezig bent?

HANDBOEKEN zijn boeken die een zeer breed, samenhangend overzicht geven van een bepaald onderzoeksterrein, zoals de geschiedenis van het Europese theater in de twintigste eeuw. We spreken hierbij ook wel van een 'synthese'. Deze boeken zijn meestal geschreven door gevestigde wetenschappers en gebaseerd op een zeer grote hoeveelheid specialistische wetenschappelijke literatuur. Handboeken zijn vaak expliciet bedoeld om studenten een introductie te geven in een bepaald wetenschapsdomein, zoals het geval is met *Film Art. An introduction* van David Bordwell en Kristin Thompson. Omdat dergelijke handboeken idealiter een synthese bieden van de meest recente stand van zaken in het wetenschappelijk onderzoek, worden zij vaak ook door specialistische onderzoekers gebruikt. Handboeken vormen vaak het onmisbare kader waarbinnen nieuw onderzoek kan worden gedaan. Daarom is het van belang dat je, wanneer je begint aan een eigen onderzoek, eerst de

meest relevante handboeken op dat onderzoeksgebied opzoekt en leert te gebruiken.

MONOGRAFIEËN zijn min of meer specialistische boeken over een relatief afgebakend onderwerp. Je kunt hierbij denken aan een boek over televisie in West-Europa in de jaren 1960 (nog altijd een breed onderwerp), of aan een boek over nieuws- en actualiteitenrubrieken op de West-Europese televisie in de jaren 1960 (al enigszins ingeperkt), maar ook aan een boek over de representatie van de Vietnam-oorlog in diezelfde nieuws- en actualiteitenrubrieken (specialistisch).

Anders dan in het geval van handboeken zijn monografieën meestal niet uitsluitend gebaseerd op 'secundaire literatuur', maar ook op onderzoek naar 'primaire bronnen'. Hierbij moet je niet alleen denken aan bijvoorbeeld films, televisie-uitzendingen of games (we spreken hierbij van 'media-teksten'), maar ook aan andere bronnen die nieuwe kennis en inzichten over een bepaald onderwerp kunnen genereren, zoals kranten, tijdschriften, foto's, bedrijfsnotulen of interviews. Een monografie kan gebaseerd zijn op bronnen die dikwijls worden geraadpleegd, maar is idealiter ook gebaseerd op bronnen die nog nooit door wetenschappers zijn bestudeerd (we spreken dan van 'oorspronkelijk bronnenonderzoek').

Een goede monografie biedt op basis van primaire bronnen en secundaire literatuur niet zozeer een *beschrijving* van een specifiek onderwerp, maar vooral een *betog* over dat onderwerp. Idealiter wordt in dit betog een visie uiteengezet die niet alleen betrekking heeft op dat ene specifieke onderwerp, maar die ook een nieuwe interpretatie geeft van de bredere context waarin dat onderwerp past. Inzichten uit een zeer specialistische studie kunnen zo het vertrekpunt vormen voor nieuwe onderzoekers en door andere wetenschappers in nieuwe handboeken worden opgenomen.² Het is van belang dat je monografieën leert herkennen en op basis van de genoemde punten (brede of smalle afbakening; gebruikte literatuur en bronnen; betogend karakter en reikwijdte van de interpretatie) leert hoe je hun kwaliteit en hun relevantie voor jouw eigen onderzoek kunt beoordelen.

ARTIKELN IN WETENSCHAPPELIJKE TIJDSCHRIFTEN zijn grofweg onder te verdelen in 1. 'case studies', 2. programmatische artikelen, en 3. historiografische artikelen. De eerste categorie artikelen – case studies over specifieke onderwerpen – is verreweg het omvangrijkst. Deze artikelen zijn gebaseerd op meer of minder oorspronkelijk bronnenonderzoek en presenteren idealiter aan de hand van een vraagstelling een interessante interpretatie over een meer of minder nauw afgebakend onderwerp. Een voorbeeld is: L. Dierks. "Arnolt Bronnens Vatermord and the German youth of 1922" *Theatre survey* 39 (1998): 25-38. Soms zijn dit soort artikelen off-springs van een monografie, soms zijn het voorbereidingen voor een nieuwe monografie. Omdat artikelen relatief kort zijn, is het meestal gemakkelijker de visie, de these van de auteur te herkennen.

Programmatische artikelen zijn artikelen waarin vanuit een theoretisch uitgangspunt (bijvoorbeeld aan de hand van een bepaald theoretisch begrip) een pleidooi wordt gehouden voor een nieuwe onderzoeksbenadering. Historiografische artikelen zijn publicaties waarin een overzicht wordt gegeven van de ontwikkeling en de stand van zaken in een bepaald onderzoeksveld: we noemen dit de 'state of art' of 'status quaestionis'. Het zal duidelijk zijn dat programmatische en historiografische artikelen voor elk onderzoek belangrijk zijn, omdat zij over het algemeen een helder overzicht van het onderzoeksveld bieden en hierin bovendien nadrukkelijk stelling nemen. Voorbeeld: E. Carter.

² Een deel van deze monografieën bestaat uit bewerkingen van proefschriften. Een proefschrift, ook wel dissertatie genoemd, is het resultaat van een omvangrijk onderzoek van ongeveer vier jaar waarmee jonge wetenschappers na hun doctoraal- of masteropleiding (drs. of MA) promoveren tot doctor (dr., PhD.). In het buitenland worden proefschriften doorgaans ingrijpend bewerkt voordat ze door een commerciële uitgever worden uitgegeven. Nederlandse proefschriften worden daarentegen nogal eens direct uitgegeven in een zogenaamde 'handelseditie'.

"Review article. The new Third Reich film industry" *German history* 17 (1999): 565-584.

ARTIKELLEN IN BUNDELS zijn grofweg onder te verdelen in 1. artikelen in congresbundels, en 2. artikelen in wat we 'handboek-bundels' zullen noemen. Artikelen in congresbundels zijn uitgewerkte versies van lezingen die wetenschappers op congressen, symposia of studiedagen presenteren. Vaak wordt na afloop van een congres of symposium (of een deelsessie ervan), door de organisatoren van het congres een selectie gemaakt van de sprekers die hun lezingen mogen uitwerken tot een artikel. De organisatoren worden dan de redacteurs van de bundel en schrijven een inleiding waarin zij het overkoepelende thema van de verschillende artikelen introduceren, ook in historiografisch perspectief, en kort aangeven hoe de onderwerpen en de theses van de verschillende artikelen in onderling verband kunnen worden gezien. Artikelen in bundels kunnen, doordat ze direct in de context staan van andere artikelen over vergelijkbare onderwerpen, meer inzicht verschaffen dan gewone artikelen in tijdschriften. Doorgaans is het verschil echter niet zo heel groot. Sommige wetenschappers publiceren liever in tijdschriften dan in bundels, omdat tijdschriften in meer bibliotheken te vinden zijn en mede daardoor een hogere status dan bundels hebben.

Bij de tweede categorie bundels, die we bij gebrek aan een algemeen erkende aanduiding maar 'handboek-bundels' zullen noemen, ligt het initiatief meestal bij een uitgeverij die een of twee specialisten ofwel gevestigde all-round wetenschappers vraagt een bundel samen te stellen die net als een handboek aan studenten en andere niet-specialisten een introductie kan dienen voor een meer of minder breed afgebakend wetenschapsdomein. Het voordeel van artikelen in dit soort bundels is dat ze in kort bestek een overzicht kunnen geven van de standaardkennis (inclusief de historiografie) over een relatief breed afgebakend onderwerp van een nog veel breder onderzoeksterrein. Je kunt hierbij bijvoorbeeld denken aan een artikel dat in kort bestek een overzicht geeft van de belangrijkste aspecten van de Duitse cinema in de jaren 1920. Zo'n artikel kan gepubliceerd zijn in een 'handboek-bundel' over Europese cinema van 1895 tot heden, maar ook bijvoorbeeld in een bundel over de Duitse cultuur in het Interbellum.

Naast de genoemde typen literatuur zijn er nog verschillende andere soorten publicaties die voor wetenschappelijk onderzoek relevant zijn. Je kunt hierbij onder andere denken aan ENCYCLOPEDIËN, BIBLIOGRAFIEËN en RECENSIES. In encyclopedieën kun je niet alleen de standaardkennis over een bepaald onderwerp opzoeken, maar vaak ook een lijstje van belangrijke studies over dit onderwerp vinden. Bibliografieën gebruik je uitsluitend om literatuur te vinden. Recensies gebruik je om je oordeel over handboeken, monografieën en bundels aan te scherpen: zowel tijdens het zoekproces als tijdens de verwerking van de literatuur. Ten slotte zijn er POPULARISERENDE BOEKEN EN ARTIKELLEN, waarin wetenschappers bepaalde onderwerpen behandelen voor een breed publiek. Het is belangrijk dat je deze publicaties leert onderscheiden van oorspronkelijk onderzoek. Soms kunnen populariserende publicaties – juist omdat ze niet altijd even genuanceerd hoeven te zijn – echter wel degelijk een rol spelen in de discussie over een bepaald vraagstuk.

Readers

In veel cursussen wordt gebruik gemaakt van zogenaamde 'readers'. Hierin heeft de docent een verzameling van wetenschappelijke teksten opgenomen om te bestuderen. Meestal gaat het hier om artikelen uit wetenschappelijke tijdschriften of bundels, maar soms ook om hoofdstukken uit monografieën of handboeken. Stel jezelf bij het lezen van teksten in readers altijd de vraag met wat voor type publicatie je te maken hebt. (En verwijst in je eigen teksten nooit naar 'tekst X in de reader', maar altijd naar de oorspronkelijke titelbeschrijving die in de reader is opgenomen.)

2.2. Verkennend lezen

Als je een wetenschappelijke tekst in zo weinig mogelijk tijd zo goed mogelijk wilt begrijpen, kun je de tekst meestal het best in twee fasen lezen. In de eerste, verkennende fase probeer je zo snel mogelijk een goede eerste indruk te krijgen van de kern van de tekst en de structuur waarin de tekst is opgebouwd. Wanneer je daarna de tekst grondig gaat doorlezen, heb je van meet af aan een redelijk goed beeld van wat je in de tekst kunt verwachten. Daardoor zul je de verschillende gedachtenstappen in de tekst meestal veel gemakkelijker kunnen volgen, begrijpen en onthouden, en na lezing van de tekst veel minder moeite hebben om de belangrijkste informatie en argumenten bondig samen te vatten.

Bij het verkennend lezen van een boek of artikel ga je als volgt te werk:

Noteer de bibliografische gegevens

Noteer de naam van de auteur, de titel van het artikel of boek, enz. volgens de regels die je vindt in hoofdstuk 5. (Of neem de bibliografische gegevens over uit de studiehandleiding of de inhoudsopgave van de reader.)

Lees de titel, de inleiding en de conclusie

Probeer op basis hiervan vast te stellen:

- het onderwerp, inclusief afbakening naar tijd en plaats
- de vraagstelling
- de hoofdgedachte / hoofdthese

Titel

De titel van wetenschappelijke boeken of artikelen biedt vaak belangrijke informatie over het onderwerp en eventueel de hoofdgedachte van de tekst. Vaak bestaat de titel uit een hoofdtitel en ondertitel. De hoofdtitel is dan meestal bedoeld om de lezer te 'pakken', terwijl de ondertitel een bondige beschrijving biedt van het onderwerp en soms ook al een belangrijke aanwijzing geeft voor de hoofdgedachte. In veel titels vind je formuleringen als 'media and youth culture in 1960s Britain'. Het woord 'and' geeft bijna altijd aan dat het boek of artikel gaat over het *verband* tussen media en jeugdcultuur of de *betekenis* van media in jeugdcultuur.

Inleiding

De inleiding van wetenschappelijke boeken en artikelen bevat doorgaans: een pakkende opening, de formulering en afbakening van het onderwerp, een reflectie op eerder verricht onderzoek rond dit onderwerp, de vraagstelling van het onderzoek, de hoofdgedachte of hoofdthese, de belangrijkste argumenten of aspecten om deze hoofdthese te onderbouwen, uitspraken over de relevantie van het onderzoek, alsook de belangrijkste theoretische uitgangspunten en de gevolgde methode. Het komt geregeld voor dat de vraagstelling niet expliciet is geformuleerd, maar meer impliciet uit de inleiding kan worden afgeleid. Soms is de tekst meer beschrijvend dan betogend van karakter en is er van een vraagstelling of hoofdthese dus geen sprake. Wanneer de inleiding van een artikel of boek niet door middel van een kopje is aangegeven, moet je zelf bepalen waar die begint en waar die ophoudt.

- Onderstreep de zinnen of passages waarin (wellicht) het onderwerp, de vraagstelling of de hoofdgedachte van de tekst te vinden is.

Conclusie

In de conclusie van het boek of artikel vind je vaak opnieuw een bondige omschrijving van het onderwerp, de vraagstelling en vooral een bondige samenvatting van de hoofdgedachte of hoofdthese van de tekst. Dikwijls geeft de

auteur eerst een samenvatting van de geboden informatie en daarna pas de werkelijke conclusie waar hij of zij het hele stuk naartoe heeft gewerkt. Het komt voor dat de hoofdgedachte niet in één of twee zinnen expliciet is geformuleerd, maar meer impliciet uit de conclusie kan worden afgeleid. Ook hier geldt: soms is de tekst meer beschrijvend dan betogend van karakter en is er van een hoofdthese in de conclusie dus geen sprake. Wanneer de conclusie van een artikel of boek niet door middel van een kopje is aangegeven, moet je zelf bepalen waar die begint.

- Onderstreep de zinnen of passages waarin (wellicht) het onderwerp, de vraagstelling of de hoofdgedachte van de tekst te vinden is.

Lees ook de flaptekst en de inhoudsopgave c.q. de paragraaftitels

Bij een boek biedt de flaptekst vaak een beknopte samenvatting van het onderwerp, de vraagstelling en de hoofdthese van de studie. Als dit zo is ben je al een heel eind op weg. Soms is een dergelijke samenvatting opgenomen vóór de titelpagina.

De inhoudsopgave van een boek biedt vaak belangrijke informatie over de deelonderwerpen van de studie. Dit kan je helpen om een scherper beeld te krijgen van het onderwerp en eventueel ook de hoofdgedachte van de tekst.

Bij een artikel is het verstandig om de paragraaftitels te bekijken. Deze bieden vaak belangrijke informatie over de deelonderwerpen van de publicatie. Dit kan je helpen om een scherper beeld te krijgen van het onderwerp en eventueel ook de hoofdgedachte van de tekst.

Formuleer het onderwerp, de vraagstelling en de hoofdgedachte voluit

Probeer op basis van de bovengenoemde tekstgedeelten in drie kernachtige zinnen te formuleren wat volgens jou het onderwerp, de vraagstelling en de hoofdgedachte van het boek of artikel is. Ligt de informatie die hierover in verschillende tekstgedeelten te vinden is, op één lijn? Zo nee, bepaal dan zelf welke uitspraken of passages volgens jouw eerste indruk het beste de lading dekken.

Bepaal de tekstsoort en het beoogde publiek

Op basis van bovengenoemde onderdelen kun je behalve het onderwerp, de vraagstelling en de hoofdgedachte meestal ook gemakkelijk een beeld vormen van de tekstsoort en het beoogde publiek.

Is de tekst een verslag, een beschrijving, een overzicht, een betoog of een andere wetenschappelijke tekstsoort? Wat is het doel van de schrijver? Lezers informeren en dus bepaalde kennis overbrengen? Dan heb je waarschijnlijk te maken met een verslag, een beschrijving of een overzicht. Gaat het er om lezers van iets te overtuigen? En worden daarbij verschillende argumenten gebruikt? Denk dan aan een betoog. In de praktijk zijn teksten bijna nooit voor honderd procent beschrijvend of betogend. Maar probeer aan te geven welke karakteristiek dominant is in de tekst die je bekijkt.

Denk vervolgens na over de vraag voor wie de tekst bedoeld is. Voor een algemeen publiek, voor de geïnteresseerde leek of voor vakgenoten die al dan niet beschikken over specialistische kennis van het behandelde onderwerp?

Bekijk het middendeel van de tekst en lees hier en daar een openings- of slotalinea

Probeer op basis hiervan – en op basis van de hoofdstukindeling of paragraaftitels – een beeld te vormen van:

- De tekststructuur
- De deelonderwerpen
- De argumentatiestructuur

Hoe is de tekst opgebouwd? Welke verschillende deelonderwerpen worden er in de tekst onder meer behandeld? Wat is op het eerste gezicht waarschijnlijk het verband tussen de verschillende hoofdstukken en/of paragrafen? Hoe verhouden de deelonderwerpen zich waarschijnlijk tot de hoofdgedachte van de tekst? Is er op het eerste gezicht al een argumentatiestructuur te ontdekken?

Activeer je voorkennis, noteer vragen en motiveer jezelf

Bedenk ten slotte wat je tot nu toe van het onderwerp afweet. Wat verwacht je dat deze tekst aan jouw kennis en inzicht zal toevoegen? Welke vragen hebben de inleiding en de conclusie tot nu toe bij je opgeroepen? Waar ben je het meest nieuwsgierig naar? Noteer dit kort in steekwoorden.

2.3. Begrijpend lezen

Wanneer je een tekst goed wilt begrijpen en de erin vervatte informatie en inzichten zo goed mogelijk in je wilt opnemen om deze vervolgens zelf te kunnen overdragen en gebruiken, dan kun je niet volstaan met een verkennende lezing. Je zult de tekst dan nauwkeurig, zin voor zin, onder de loep moeten nemen. Bij begrijpend lezen gaat het erom dat je elk onderdeel van de tekst, elke stap in het betoog volledig begrijpt en in je eigen woorden kunt reproduceren. Je kunt je dus niet louter richten op de aspecten van de tekst die je zelf interessant of relevant vindt, maar je moet ook alle andere informatie en argumenten in je opnemen en kunnen weergeven.

Zoals gezegd biedt de fase van het verkennend lezen een nuttig en zeker in het begin van je studie vaak noodzakelijk hulpmiddel om te zorgen dat je tijdens de fase van het begrijpend lezen snel tot de kern van de tekst kunt doordringen en zoveel mogelijk van de tekst opsteekt. Je hebt dan tenminste een idee waar de auteur ongeveer naartoe wil en zult daardoor de verschillende gedachtenstappen in de tekst meestal veel gemakkelijker kunnen volgen, begrijpen en onthouden en na lezing van de tekst veel minder moeite hebben om de belangrijkste informatie en argumenten bondig samen te vatten.

In de fase van het begrijpend lezen lees je de tekst van zin tot zin. Je besteedt daarbij speciale aandacht aan de volgende punten:

Stel bij elke paragraaf en elke alinea het onderwerp en de hoofdgedachte vast

Een goed wetenschappelijk artikel of hoofdstuk uit een boek is gestructureerd in paragrafen die elk een deel van het overkoepelende onderwerp behandelen en een hoofdgedachte bevatten die een bijdrage levert aan de overkoepelende hoofdgedachte van de tekst. Een goede paragraaf is op zijn beurt weer opgebouwd uit alinea's die elk een aspect of klein deelonderwerp behandelen van de paragraaf en/of een duidelijk herkenbare gedachtenstap in de argumentatie introduceren en uitwerken.

Om een tekst grondig te lezen hoef je niets meer, maar ook niets minder, te doen dan per paragraaf en per alinea te proberen de essentie ervan voor jezelf samen te vatten, te begrijpen wat de logische relatie is met het voorgaande en het volgende, en vast te stellen waarom dit volgens de auteur een bijdrage levert aan het overkoepelende geheel.

Wees alert op openings- en slotalinea's en kernzinnen

Om de essentie van paragrafen en alinea's te achterhalen, moet je extra aandacht besteden aan speciale gedeelten van de tekst. Voor de essentie van paragrafen moet je extra alert zijn op de inhoud van de openings- en slotalinea's: vaak wordt daar het meest expliciet de kern van de paragraaf beschreven. Voor de essentie van alinea's moet je vooral zoeken naar de kernzin van de alinea. Zoals je weet van de middelbare school staat deze vaak op de eerste, tweede of laatste plaats van de alinea.

Zoek naar signaalwoorden en signaalzinnen

Om te herkennen wat de logische relatie is tussen afzonderlijke alinea's, is het belangrijk om alert te zijn op signaalwoorden en signaalzinnen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan bekende signaalwoorden als: ook, tevens, bovendien, daarnaast, alsook, niet alleen.. maar ook, ten eerste, ten tweede, behalve (nevenschikkende relatie); maar, echter, niettemin, toch, desondanks, enerzijds... anderzijds, met uitzondering van, anders dan, in tegenstelling tot, hoewel, behalve (tegenstellende relatie); bijvoorbeeld, zo, zoals, evenals (toelichting); aanvankelijk, eerst, voordat, om te beginnen, nadat, daarna, vervolgens, toen, ten slotte (chronologische relatie); doordat, omdat, want, omdat, aangezien, immers, namelijk, daardoor, daarom, dus, dan ook, ten slotte (causale relatie); om te, door te, opdat, door middel van, daarmee (doel/middel); kortom, met andere woorden (samenvatting).

Niet elke alinea en elke paragraaf is 'voorbeeldig' opgezet

Wees tijdens het lezen ervan bewust dat niet alle alinea's een duidelijk afgebakend deel van het betoog of overzicht behandelen en ook tussenkopjes van paragrafen niet altijd garant staan voor scherp afgebakende tekstgedeelten. Niet alle alinea's hebben bovendien een kernzin en niet alle paragrafen hebben een expliciete openings- en slotalinea. Soms is dat een teken van de gebrekkige kwaliteit van de tekst, maar dat hoeft niet per se het geval te zijn.

Stel je eigen oordeel uit

Om een wetenschappelijke tekst goed te begrijpen, is het verstandig om je eigen oordeel over de kwaliteit van de informatie en argumenten in de tekst zo veel mogelijk uit te stellen. Probeer de tekst in eerste instantie zoveel mogelijk vanuit het perspectief van de auteur te lezen: "Wat wil de auteur precies in deze alinea betogen? Waarom is dit volgens de auteur een onderbouwing van zijn hoofdthese?" Het gaat er in deze fase niet om of je het met de auteur eens bent en of je zijn of haar argumenten overtuigend vindt. Pas in de fase van het kritisch lezen kom je hieraan toe, en je komt dan des te sterker uit de verf wanneer je heel precies hebt vastgesteld wat de auteur zelf wil betogen.

Markeren van kernwoorden, kernzinnen en kernpassages

Markeer door middel van strepen in de kantlijn of onderstrepingen de kernwoorden, kernzinnen en eventuele kernpassages in een tekst. Markeer nooit meer dan plm. 10 % van de tekst. Ontwikkel een eigen tekensysteem waarmee je zo efficiënt mogelijk uitsluitend de essentiële bouwstenen van een tekst kunt aangeven.

Aantekeningen maken

Noteer tijdens het lezen de structuur en de belangrijkste onderwerpen en argumenten van de tekst. Dat bespaart je bij het verwerken van de tekst enorm veel tijd, terwijl je de tekst een stuk beter volgt en daardoor meteen beter begrijpt.

Zoek onbekende kernwoorden op in het woordenboek en puzzel op moeilijk begrijpbare kernzinnen

Uit de bovenstaande strategie kun je afleiden dat het niet altijd nodig is om woorden die je niet kent in een woordenboek op te zoeken of elke zin die je niet begrijpt meerdere keren te herlezen tot je precies snapt wat er wordt bedoeld. Het is immers in principe voldoende als je de kern van de alinea's en paragrafen begrijpt en in staat bent deze in heldere verwoordingen te reproduceren.

Dat betekent dus wél dat je alle onbekende woorden moet opzoeken waarvan je het verwacht dat ze betrekking hebben op de kern van de tekst en waarvan je de betekenis niet uit de context kunt afleiden. Complexe of abstracte zinnen die je niet dadelijk begrijpt, maar waarvan je vermoedt dat ze de kern van alinea's of paragrafen behandelen, mag je dus niet zomaar overslaan, maar moet je met geduld herlezen, aanstrepen en eventueel door medestudenten of je docent laten verhelderen tot je snapt wat de auteur daar precies bedoelt.

Activeer je voorkennis en zoek eventueel aanvullende informatie

Je begrip van een tekst is in hoge mate afhankelijk van je voorkennis van het onderwerp en de wetenschappelijke discussie die over dat onderwerp bestaat. Probeer die voorkennis altijd zoveel mogelijk te activeren: dat maakt het lezen altijd interessanter en zinvoller.

In het begin van je studie moet je er soms in berusten dat je een tekst niet in al zijn details kunt begrijpen, omdat je eenvoudig de noodzakelijke achtergrondinformatie mist en niemand van je kan verwachten dat je daarover reeds beschikt. Soms moet je echter vaststellen dat je belangrijke achtergrondkennis mist die men wel degelijk van je zou mogen verwachten. Het gaat dan bijvoorbeeld om kennis uit cursussen die je reeds hebt afgesloten, maar ook algemene kennis. Wees in dergelijke gevallen niet passief en raadpleeg regelmatig een encyclopedie, een handboek of een internetsite om je algemene kennis te vergroten.

Formuleer een antwoord op je eigen vragen

Bekijk de vragen die je tijdens het verkennend lezen had geformuleerd en ga na of je ze op basis van de lezing van de hele tekst kunt beantwoorden.

Koppel terug naar het centrale onderwerp, vraagstelling en conclusie van de tekst

Herlees je notities, herlees de passages die je hebt onderstreept en vergelijk deze met de drie zinnen die na het verkennende lezen hebt geformuleerd. Pas deze zinnen zonedig aan en probeer de kern van de tekst in maximaal één alinea samen te vatten.

Op basis van deze leesstrategie kun je vervolgens een goed gestructureerde en informatieve samenvatting schrijven. Zie daarvoor hoofdstuk 5.4.

2.4. Kritisch lezen

Bij het kritisch lezen staat de oordeelsvorming centraal. Het gaat nu niet langer uitsluitend om het begrijpen en kunnen reproduceren van de informatie die in wetenschappelijke literatuur wordt aangeboden. Nu gaat het om de vraag of de tekst die je leest een al dan niet overtuigende en belangrijke bijdrage vormt aan het wetenschappelijk debat. Je moet de tekst daarom kritisch benaderen en uitgaande van een beknopte samenvatting een bondig en goed onderbouwd oordeel kunnen formuleren over de wetenschappelijke kwaliteit van de tekst.

Om dit te kunnen doen moet je als lezer natuurlijk wel flink beslagen ten ijs komen. Want elke kritiek en elk oordeel moet steunen op argumenten die niet alleen voor jezelf maar ook voor andere lezers overtuigend zijn. Daarbij moet je denken aan twee typen argumenten: interne en externe. Bij het eerste type gaat het om het blootleggen van inconsistenties en onvolkomenheden in de tekst zelf. In dat geval leg je als lezer de vinger op gebreken, of laten we het in meer academische termen uitdrukken: op onovertuigende aspecten van een tekst. Dan kan het gaan om redeneringen die niet logisch zijn, of om stellingen die niet met voldoende bewijzen of argumenten worden onderbouwd. Maar het kan simpelweg ook gaan om fouten, bijvoorbeeld in de gehanteerde chronologie (iets wat vaker voorkomt dan je denkt).

Voor het tweede type argumenten, de externe, moet je als lezer beschikken over kennis die je niet in de tekst zelf aantreft. Bij kritisch lezen is dat juist de crux: je moet afwegen of een tekst een juiste voorstelling van zaken geeft, en daartoe heb je een bredere kennis nodig dan die de tekst je biedt. Zo kun je alleen maar een overtuigend oordeel vellen over de waarde van een tekst binnen een wetenschappelijk debat als je zelf het een en ander van dat debat weet. Kritisch lezen doet dus een beroep op externe kennis, bijvoorbeeld op wat je als student al eerder in je studie hebt geleerd - je voorkennis - of dwingt je deze kennis bij te spijkeren, om zo een bepaalde tekst makkelijker kritisch te kunnen benaderen.

Bij het kritisch lezen van een boek of artikel kun je de volgende vragen als richtsnoer nemen:

Oriëntatie

- Wie is de auteur? Geldt hij als een (inter)nationale expert? Heeft hij al eerder op dit terrein gepubliceerd?
- Bij welke uitgeverij / in welk tijdschrift / in welke bundel is de tekst verschenen? Is dit een prestigieuze publicatie? Voor welk publiek is de tekst bedoeld? Wat zegt dat over de betrouwbaarheid van de informatie?
- Hoe recent is de tekst? Kan de informatie verouderd zijn?
- Is het onderwerp feitelijk of controversieel?
- Zijn er al recensies over deze tekst verschenen? Wat is de tenenur hiervan?

Overtuigingskracht van de informatie en argumenten

- Op welke bronnen baseert de auteur zich? Op recent onderzoek? Op meerdere bronnen of maar één? Zijn de bronnen betrouwbaar? Is hij duidelijk in zijn bronverwijzing? Is er een deugdelijk notenapparaat?
- Laat de auteur alle mogelijke visies aan bod komen? Legt de auteur niet te veel de nadruk op één visie?
- Gaat de auteur in discussie met andere wetenschappers die eerder over dit onderwerp hebben geschreven? Hoe positioneert hij zich ten opzichte van de

'status questionis'? Maakt hij duidelijk in welk opzicht zijn onderzoek vernieuwend is?

- Wat is het standpunt of de stelling van de schrijver? Wordt dit expliciet geformuleerd? Wordt het voldoende beargumenteerd? Spelen verzwegen argumenten een rol?
- Zijn de argumenten feitelijk of niet-feitelijk? Zijn de feitelijke argumenten waar of aannemelijk? Zijn de niet feitelijke argumenten voldoende ondersteund met argumenten?
- Worden er voldoende tegenargumenten besproken en worden deze voldoende weerlegd? Bestaan er betere argumenten?
- Volgt de slotconclusie voldoende uit de argumentatie en komt deze overeen met de uitspraak in de inleiding?

Vergelijken met eigen voorkennis van de literatuur

- Wat voegt dit boek of artikel toe aan de oudere publicaties die jij over dit onderwerp hebt gelezen? Geeft de auteur een juiste voorstelling van de inhoud van deze publicaties en van de meerwaarde van zijn eigen tekst? Als je geen of weinig voorkennis van andere publicaties bezit, ben je tamelijk afhankelijk van de objectieve en subjectieve informatie van een auteur. Het zal je zeker overkomen dat je bij het lezen van een tekst merkt dat 'er iets niet in orde is'. Maar wat er nu precies niet klopt ontgaat je. In zo'n geval is er maar één oplossing: je moet je voorkennis opbouwen door andere publicaties te raadplegen over hetzelfde onderwerp.

Formuleren van een kritisch oordeel

- Geef je oordeel over de tekst. Besteed zowel aandacht aan positieve als aan negatieve kanten.
- Onderbouw je oordeel met argumenten en werk deze nauwkeurig uit.
- Positioneer de tekst in het kader van het relevante wetenschappelijke debat.
- Geef aan welke aspecten nadere uitwerking / onderzoek behoeven, en hoe het debat aldus kan worden voortgezet.
- Formuleer zo mogelijk hypothesen voor toekomstig onderzoek.